

Av: Titti Huseby,
KoRus – Sør

Hvordan bidra til at det kommunale hjelpeapparatet står bedre rustet til å fange opp rusmiddelproblematikk i graviditet og småbarnsfamilier så tidlig som mulig? Prosjekt Tigris erfarer at arbeid i tverretatlige ressursgrupper over tid sikrer en god implementering av kunnskap og rutiner på dette feltet. Kombinert med kompetansehevende kurs og veiledning utgjør ressursgruppene et sentralt metodisk element i prosjektarbeidet. Ressursgruppene inspirerer, utfordrer og forplikter til økt handlekraft og vedvarende fokus på tidlig intervensjon.

Tverretatlige ressursgrupper – suksessfaktor i et tidlig intervensjonsprosjekt

Om prosjektet

Tigris (Tidlig intervensjon i forhold til rusmiddelbruk i graviditet og småbarnsperiode) startet opp som et samarbeidsprosjekt i 2006-2007 mellom Kompetansesenter rus – region sør (KoRus-Sør), Borgestadklinikken og Lade Behandlingscenter i Trondheim.

Familie- og generasjonsperspektivet er sterkt forankret ved begge disse institusjonene og danner grunnlaget for prosjektets målsettinger, rammer, faglige innhold og metodiske tilnærming:

- Hvorfor er tidlig intervensjon viktig?
- Hvordan styrke kommunene i dette ar-

beidet gjennom kompetansehevende tiltak som blir godt implementert og gir seg utslag i bedret praksis?

KoRus-Sør ved Borgestadklinikken har gravide og småbarnsforeldre med rusrelatert problematikk som sitt nasjonale spisskompetanseområde. Erfaringer fra klinisk praksis, undervisning og prosjektarbeid har tydeliggjort behovet for kompetanseheving i kommunene på dette feltet. Siden Borgestadklinikken og Lade Behandlingscenter hadde felles idéer til utforming av et prosjekt med fokus på rus i graviditet og småbarnsfamilier, valgte man i utgangspunktet å etablere

TIGRIS som et samarbeidsprosjekt i 7 kommuner fra de to regionene.

På bakgrunn av erfaringer fra den første prosjektperioden inngår Tigris nå som en del av den ordinære virksomheten ved kompetansesenteret. Den tredje prosjektrunden avsluttes sommeren 2011. I alt 17 kommuner vil da ha gjennomført prosjekt Tigris:

- » Skien, Horten, Bamble, Oppdal, Levanger, Verdal, Sunndal
- » Ringerike, Nome, Grimstad, Hægebo-
stad, Søgne
- » Drammen, Sandefjord, Sauherad, Not-
odden, Songdalen

Videreføring av prosjektarbeidet er knyttet opp til helsedirektoratets brede satsing på tidlig intervensjon, et prioritert område i opptrappingsplanen for rusfeltet.

Målsettinger og målgrupper

Hovedmålsettinger i Tigris er å:

- » Hindre bruk av rusmidler under graviditeten
- » Hindre belastende rusmiddelbruk blant sped/småbarnsforeldre

Prosjektet har et sterkt tverrfaglig og tverretatlig fokus og tar sikte på å øke kunnskapsnivået og styrke handlekraften på dette feltet blant aktuelt fagpersonell i kommunene. Tidlig identifikasjon og intervensjon forutsetter tilstrekkelig fagkunnskap, men også vilje og evne til å omsette kunnskapen i praksis innenfor egen virksomhet og i samarbeid med andre instanser.

Oversiktelige rutiner, tydelige rolleavklaringer og godt kjennskap til hjelpeapparatet er avgjørende i saker hvor tidsaspektet er av stor betydning.

Prosjektkommunene skal:

- » Innarbeide interne rutiner i de ulike etater som sikrer at temaet bruk av rusmidler blir tatt opp med gravide og sped/småbarnsfamilier gjennom samtaler og bruk av kartleggingsverktøy
- » Innarbeide gode rutiner for tverrfaglig og tverretatlig samarbeid når det gjelder oppfølging av gravide, barn og foreldre der det foreligger eller er mistanke om et bekymringsfullt rusmiddelbruk

Utvikling av rutiner er en sentral oppgave for de tverretatlige ressursgruppene.

Prosjektdeltagere og rekruttering

Tigris retter seg mot de tre «kjernevirksomhetene» i kommunene som har ansvar for gravide, sped/småbarn og det kommunale rusarbeidet. *Allerede i rekrutteringsfasen begynner kommunene å forberede sammensetning av de tverretatlige ressursgruppene.* Prosjektet forutsetter deltagelse fra:

- » Svangerskapsomsorgen (jordmødre, leger) og helsesøstertjenesten
- » Sosiale tjenester i/utenfor NAV (rus-
team, andre med ansvar for rusarbeid)
- » Barneverntjenesten

Aktuelle fagpersoner fra andre relevante etater eller faggrupper kan delta dersom kommunen ønsker det, ut fra lokale forutsetninger og behov.

Prosjektets varighet og utforming tilsier at kommunene og de involverte virksomhetene selv må være motivert for dette tilbudet. Rekruttering skjer ved at kompetansesenteret sender ut brev til samtlige kommuner i regionen med invitasjon til å søke om deltagelse. I invitasjonsbrev og avklaringsmøter med kommunene legges det vekt på å gi et realistisk bilde

av de faglige utviklingsmulighetene, men også forventningene til prosjektdeltagerne.

I praksis har vi sett at invitasjon til et tverretatlig prosjekt i seg selv kan bidra til å sette i gang en samhandlingsprosess. Initiativtakere til kommunens søknad har vært sentrale i forhold til å motivere for og samle de øvrige virksomhetene om felles deltakelse. De har også ofte en aktiv rolle i utforming og drift av ressursgruppene.

Organisering og forankring

Tigris har som ambisjon å bidra til langsiktige effekter av innsatsen i prosjektperioden. Prosjektet introduserer ingen nye arbeidsoppgaver, men er ment som faglig stimulering på arenaer hvor kommunene uansett har lovpålagte ansvarsområder. Grunntanken er at de gode prosjekterfaringene skal innarbeides som en del av kommunens ordinære virksomhet.

Med utgangspunkt i ønsket om implementering av økt kompetanse og gode rutiner er det lagt opp til en arbeidsprosess over tid basert på en kombinasjon av følgende fire elementer:

- » Kompetansehevende kurssamlinger
- » Tverretatlige ressursgrupper
- » Oppfølging /veiledning fra prosjektansvarlige ved kompetansesenteret gjennom hele prosjektperioden
- » Implementering av Tigris handlingsveileder, utarbeidet som del av prosjektet

I hver kommune etableres en ressursgruppe med representanter fra de virksomhetene som deltar i prosjektarbeidet.

Innenfor disse rammene gir Tigris kommunene muligheter til å etablere en felles faglig plattform og gode rutiner i arbeidet med rus i graviditet og småbarnsfamilier. *De tverretatlige ressursgruppene er «limet» i denne prosessen, som skal sikre en målrettet og helhetlig innsats fra ulike faglige ståsteder.*

RESSURSGRUPPENES ROLLE

Sammensetning

I hver kommune etableres en ressursgruppe med representanter fra de virksomhetene som deltar i prosjektarbeidet. Det stilles krav om deltagelse fra jordmordtjeneste, helsesøstertjeneste, barneverntjeneste og fra sosiale tjenester i eller utenfor NAV med ansvar for det kommunale rusarbeidet. I tillegg blir det lagt stor vekt på å få med en lege, siden svangerskapsomsorgen representerer den ene hovedarenaen i prosjektarbeidet. Legerepresentasjonen har variert fra kommune til kommune, men vi har sett at gradvis flere kommuner har greid å få med en lege i prosjektarbeidet. Dette har trolig sammenheng med at både prosjektansvarlige ved kompetansesenteret og helsetjenesten i kommunene har lagt stadig større vekt på dette aspektet i rekrutteringsfasen. Erfaring viser at utfordringer knyttet til implementering av rutiner i oppfølging av gravide blir større i kommunene hvor legetjenesten ikke deltar.

Noen kommuner har, på bakgrunn av naturlige samarbeidsrelasjoner og/el-

ler særskilt interesse, valgt å inkludere representanter fra andre relevante faggrupper. Eks.: Barnehagekonsulent, ansatt fra PP- tjenesten, familieveileder ved helsestasjon, fysioterapeut, psykolog ved barneverntjenesten, barneansvarlig ved DPS, overlege i BUPA, jordmor ved sykehus.

Noen av ressursgruppene har representanter med leder- eller mellomlederposisjoner. Dette utgjør en styrke i forhold til spredning og implementering av prosjektarbeidet.

For å sikre kontinuitet velges en vararepresentant for hver deltager. I noen kommuner har vararepresentantene deltatt både på kurssamlingene og alle møter i ressursgruppene. Andre steder har man lagt seg på en lavere profil av kapasitetshensyn.

Organisering

Ressursgruppen møtes fast en gang pr. måned gjennom hele prosjektperioden. I tillegg kan det ved behov innkalles til møte på kort varsel utenom den faste planen. Det er obligatorisk oppmøte. Medlemmene er også forpliktet til å møte på alle kurssamlingene. Det velges en leder som har hovedansvar for å innkalle til møter, koordinere ressursgruppens arbeid og være et bindeledd til prosjektansvarlige ved kompetansesenteret.

Mandat

Ressursgruppene skal bidra til å styrke kommunenes innsats i forhold til de målsettingene som er skissert i Tigris. *De skal være et supplement til kommunens ordinære tilbud* i saker hvor det er behov for økt tilgang på kompetanse og samarbeid.

Det er nedfelt et mandat i prosjektskissen. Ressursgruppene skal bl.a:

- » Være et forum for drøfting av konkrete bekymringssaker vedrørende gravide og sped/småbarnsfamilier
- » Gi råd og veiledning i enkeltsaker
- » Bidra til implementering av Tigris handlingsveileder
- » Være pådriver i arbeidet med å utvikle, evaluere og vedlikeholde gode interne rutiner og samarbeidsrutiner i kommunen
- » Bidra til å spre og implementere fagkunnskapen fra kurssamlingene

Faglig utvikling

Deltagelse på kurssamlingene danner grunnlag for oppfølging og utvikling av faglig kompetanse gjennom arbeidet i ressursgruppene. Det fokuseres på styrking av kompetansen både internt ved den enkelte etat og i forhold til samarbeid på tvers av faggrupper og etater.

Det faglige innholdet på kurssamlingene omfatter:

- » Rammene for prosjektarbeidet
- » Betydningen av tidlig intervensjon
- » Rus i et familieperspektiv
- » Holdninger, barrierer og dilemmaer i arbeidet med rusrelatert problematikk
- » Rusmiddelbruk i svangerskapet med hovedvekt på alkohol, rusrelaterte fosterskader, forebygging og oppfølging
- » Sped/småbarns utvikling og behov, tilknytning og tidlig samspill, risiko- og beskyttelsesfaktorer
- » Juridiske rammer i arbeidet med rusmiddelbruk i svangerskap og sped/småbarnsfamilier, fokus på aktuelt lovverk før og etter fødsel, de ulike etatenes juridiske ansvarsområder, utfordringer og muligheter i forhold til samarbeid

- » Kommunikasjon i møte med gravide og småbarnsfamilier
- » Implementering av prosjektarbeidet

Kurssamlingene bidrar til å tydeliggjøre både eksisterende kompetanse og behovet for kompetanseheving. Betydningen av tidlig intervensjon understrekes kontinuerlig. Kompetansenivået innenfor de skisserte temaene varierer mellom de ulike faggruppene og etatene. Prosjektet tar sikte på bevisstgjøring og styrking av den samlede kompetansen. Premissene for undervisningen er at den foregår innenfor rammen av et felles utviklingsarbeid hvor målsettingene strekker seg ut over den enkeltes behov for økt kompetanse.

Kurssamlingene legger grunnlaget for en prosess som kan styre kompetanseforskjeller inn i et konstruktivt samarbeidsspor, ikke et konkurranseklima som skaper usikkerhet og virker demotiverende. Det legges stor vekt på å skape rom for å synliggjøre både ressurser, ulikheter og forbedringspotensiale. Deltagere som i utgangspunktet kan mer enn andre innenfor et fagområde utfordres til å bidra konstruktivt i arbeidet med spredning og implementering av kompetanse. Fokus rettes mot utfordringer og muligheter knyttet til å tette «huller», både i den enkelte etat og i samarbeidsrelasjoner, som kan forsinke tidlig intervensjon og god oppfølging. En slik prosess krever gjensidig åpenhet, tillit og vilje til å dele.

Styrken i prosjektarbeidet ligger i at de tverretatlige ressursgruppene kan trekke med seg kunnskap og erfaringer fra kurssamlingene og jobbe over tid med denne prosessen innenfor rammen av oppfølging og veiledning.

Arbeid på ulike nivåer

Med utgangspunkt i prosjektets målsetninger og mandatet som er skissert jobber ressursgruppene på flere plan. Hovedprioriteringer kan variere fra kommune til kommune, avhengig av lokale utfordringer og forutsetninger, men arbeid på ulike nivåer går igjen i alle gruppene:

- » Konsolidering av ressursgruppens sammensetning og rolle i prosjektarbeidet
- » Planlegging og prioritering av satsningsområder i prosjektperioden
- » Drøfting av case på anonym basis eller etter samtykke
- » Kartlegging og drøfting av forventninger, muligheter og utfordringer internt og i det tverretatlige samarbeidet
- » Drøfting av organisatoriske utfordringer i arbeidet med prosjektets målsetninger
- » Avklaring av problemstillinger som bør løstes ut av ressursgruppen og opp på ledernivå
- » Gjennomgang av Tigris handlingsveileder
- » Utprøving av kartleggingsverktøyet TWEAK i svangerskapsomsorgen
- » Utvikling av rutiner
- » Spredning og implementering av prosjektarbeidet

Proessen over tid i ressursgruppene gir unike muligheter til å se disse ulike nivåene i sammenheng. Med utgangspunkt i kurssamlingene får deltagerne anledning til å relatere økt fagkunnskap til egen praksis, dele erfaringer, trene på nye utfordringer, prøve ut nye samarbeidsmodeller og systematisere den samlede kompetansen. Tidlig intervensjon er den røde tråden gjennom arbeidet på de ulike nivåene, og medlemmene utfordrer og inspirerer hverandre til å holde dette

fokuset oppe. Oppfølging og veiledning fra kompetansesenteret spiller også en sentral rolle i dette utviklingsarbeidet.

En slik prosess er krevende, men gir i et tverretattlig perspektiv gevinster ut over effekten av enkeltstående kurs eller konferanser. Her kan kortvarig entusiasme lett drukne i en påfølgende hektisk arbeidshverdag hvor den enkelte kursdeltaker blir alene om å skulle omsette og implementere kunnskapshevingen i praksis.

Ressursgruppene skal ikke bli en ny «etat» i kommunen. De skal ikke drive saksbehandling. Drøfting av case, anonymt eller med samtykke, utgjør likevel noe av kjernen i virksomheten. Arbeid med enkeltsaker konkretiserer og belyser problemstillinger på de ulike nivåene som er skissert ovenfor. Hovedhensikten med å bringe inn case er å trekke ut de prinsipielle temaene som blir illustrert. Dette danner grunnlag for å analysere og oppsummere erfaringer, knytte aktuelle problemstillinger opp mot fagkunnskap fra undervisningen, forbedre praksis og i neste omgang sørge for at denne kompetansehevingen blir systematisert og nedfelt i rutiner. Tigris handlingsveileder er et nyttig redskap i denne prosessen.

Holdninger og barrierer i arbeidet med rusrelatert problematikk er tema på den første kurssamlingen. Ressursgruppene blir utfordret i forhold til å identifisere og bearbeide denne tematikken på flere plan gjennom hele prosjektperioden, både i forhold til det kliniske arbeidet og i det tverretattlige samarbeidet. Manglende kjennskap til og/eller negative holdninger til andre faggrupper og etater kan representere barrierer i forhold til

å ta kontakt med aktuelle samarbeidspartnere. Arbeidet med å motvirke disse barrierene, som kan forsinke eller hindre tidlig intervensjon og konstruktivt samarbeid, står sentralt.

Kommunikasjon er også et gjennomgående tema i prosjektarbeidet. Gode kommunikasjonsferdigheter vil bidra til å motvirke barrierer, øke handlekraften og styrke det tverretattlige samarbeidsklimaet.

Spredning og implementering av prosjektarbeidet

Ressursgruppene arbeider på ulike måter med å spre, implementere og videreføre prosjekterfaringene. Noen eksempler:

- » Informere om Tigris internt i eget team/i egen etat
- » Besøke hverandres arbeidssteder, informere om hverandres ansvarsområder og hjelpetilbud, drøfte forventinger og muligheter for samarbeid
- » Informere om Tigris på kommunens hjemmesider
- » Informere om Tigris hos andre aktuelle samarbeidspartnere, eks. legekontorer, barnehager, skoler
- » Utarbeide informasjonsbrosjyrer/plakater om Tigris
- » Dele ut informasjonsbrosjyrer om alkoholfritt svangerskap på apotek og i matvarebutikker
- » Arrangere interne og tverretattlige fagdager i kommunen med støtte fra prosjektmedarbeiderne
- » Informere om prosjektarbeidet og tematikken i lokale presseoppslag
- » Videreføre Tigris ressursgruppe ut over prosjektperioden, eventuelt inkludere medlemmer fra flere etater eller reorganisere seg som del av allerede eksisterende tverretattlig virksomhet
- » Utarbeide og implementere interne

rutiner og samarbeidsrutiner i arbeidet med gravide og småbarnsfamilier

- » Innarbeide i stillingsinstruks ansvar for å lede Tigris ressursgruppe
- » Innarbeide prosjektarbeidet som del av relevant kommunalt planarbeid, eks. rusmiddelpolitisk handlingsplan

I noen av prosjektkommunene innebærer NAV-reformen utfordringer i arbeidet med rusrelatert problematikk generelt og i forhold til implementering av prosjektarbeidet.

Ressursgruppene bidrar til å tydeliggjøre og kommunisere ut i befolkningen og overfor samarbeidspartnere hvor ansvaret for det kommunale rusarbeidet er forankret – i NAV, eller i kommunen. Manglende kunnskap om hvem som har ansvar for hva og hvor man får tak i de ansvarlige skaper usikkerhet og kan føre til at man kommer senere inn med nødvendige tiltak. Dette gjelder særlig i arbeidet med gravide rusmiddelmissbrukere, hvor tidsaspektet er spesielt viktig.

Noen av prosjektkommunene har i etterkant av Tigris blitt med i et annet tidlig intervensjonsprosjekt i kompetansesenterets regi, Barn i rusfamilier, som primært retter seg mot barnehager og skoler. Tigris ressursgrupper har vært aktive i forhold til å motivere kommunen for deltagelse også i dette prosjektet. Fagpersoner som har deltatt i Tigris har også gått inn i ressursgruppene i Barn i rusfamilier. Dette viser at systematisk tverretattlig prosjektarbeid kan gi ringvirkninger og synergieffekter som styrker prosjektkommunens samlede kompetanse og innsats.

Ressursgruppene får oppfølging og veiledning fra kompetansesenterets prosjektmedarbeidere gjennom hele prosjektperioden.

Oppfølging og veiledning

Ressursgruppene får oppfølging og veiledning fra kompetansesenterets prosjektmedarbeidere gjennom hele prosjektperioden. Oppfølgingsarbeidet, som krever stor innsats og omfattende reisevirksomhet over tid, prioriteres høyt og

gir muligheter for differensiert oppfølging av kommuner med ulike forutsetninger og behov. Begge prosjektmedarbeiderne har lang og bred klinisk kompetanse i forhold til tematikken i prosjektet. De arrangerer kurssamlingene og fanger opp hva som rører

seg der av behov og utfordringer. I tillegg har de oppfølgingsansvar for hver sine kommuner og deltar på de månedlige ressursgruppemøtene. Dette gir et godt grunnlag for å trekke tråder fra kurssamlingene til arbeidet i ressursgruppene og bidra med innspill, støtte og veiledning både på fag og prosess. De prosjektansvarlige kan også kontaktes underveis ved behov for drøfting av saker på ulike nivå.

Prosjektmedarbeiderne har også bidratt med faglige innlegg på informasjonsmøter og fagdager som flere av ressursgruppene har arrangert på eget initiativ. Kompetansesenteret har bistått med utarbeidelse og trykking av informasjonsbrosjyrer om Tigris til de ressursgruppene som har ønsket dette.

Medlemmene av ressursgruppene får utdelt permutgave av Tigris handlingsveileder, aktuelle undervisningsfilmer og annet informasjonsmateriell.

Oppfølgingen fra kompetansesenteret

er et viktig ledd i å sikre at økt kunnskap opprettholdes, videreføres og gir seg utslag i økt handlekraft. Det å komme «utenfra» og få innsyn i kommunens hjelpeapparat gir et godt utgangspunkt for å observere, analysere og komme med innspill i forhold til ressursgruppens utfordringer på ulike plan. Videre er man som «ny» i posisjon til å fange opp og gi bekreftelse på den kompetansen som allerede finnes hos den enkelte og i de ulike etatene. Prosjektmedarbeidernes rolle gjør det også mulig å bidra på en konstruktiv måte når det kommer opp «touchy» og potensielt konfliktylt materiale, som f.eks. myter og samarbeidsklima mellom de ulike etatene på bakgrunn av tidligere erfaringer.

Oppfølging og veiledning skjer innenfor rammen av at ressursgruppene selv finner sin form og definerer sine egne ambisjoner, foretar sine prioriteringer og lander på et aktivitetsnivå som det er realistisk å følge opp etter avsluttet prosjektperiode. Det er viktig at kommunene selv «eier» prosjektet med tanke på videreføring og implementering.

Oppsummering av erfaringer og utfordringer

Prosjektkommunene varierer når det gjelder størrelse, geografisk beliggenhet, organisering av de ulike virksomhetene, faglige ressurser og lokale utfordringer. De tverretatlige ressursgruppene har hatt ulike forutsetninger, prioritert ulike satsningsområder og utformet prosjektarbeidet på ulike måter. Tilbakemeldinger underveis og etter avsluttet prosjektperiode går imidlertid langs de samme dimensjonene. Prosjektdeltagerne gir generelt uttrykk for at de har fått et kunnskapsløft – både individuelt, innenfor

egen etat og i forhold til det tverretatlige samarbeidet. De er blitt tryggere på egen kompetanse og rolle både faglig, juridisk og i forhold til samhandling med andre faggrupper og etater. Dette fører til at de fra ulike ståsteder ikke bare «kan mer», men også «våger mer» i arbeidet med gravide og småbarnsfamilier med rusrelatert problematikk. En slik styrking av den samlede handlingskompetansen bidrar til tidlig identifikasjon og intervensjon.

Arbeidet i ressursgruppene har ført til at deltagerne er blitt bedre kjent med hjelpeapparatet i egen kommune. Økt kjennskap til andre etaters ansvarsområder og hjelpetilbud fører til at man raskere tar kontakt med andre instanser der dette er nødvendig og hensiktsmessig.

En utfordring fremover vil likevel være å styrke prosjektets forankring i ledelsen for de enkelte etater med tanke på langsiktig implementering av prosjekterfaringene.

Fakta:

- » Tigris er et tidlig intervensjonsprosjekt i regi av KoRus-Sør, Borgestadklinikken
- » Mål er å hindre rusbruk i graviditet og hindre belastende rusbruk i småbarnsfamilier
- » Tverretatlig samarbeid står sentralt
- » Tverrfaglige ressursgrupper er et viktig metodisk verktøy
- » Tigris handlingsveileder er tilgjengelig på nett
- » Evalueringsrapport på nett
- » Se: www.borgestadklinikken.no

Om forfatteren:

Titti Huseby er spesialkonsulent/sosionom ved KoRus-Sør, Borgestadklinikken. Hun har bred klinisk erfaring og har blant annet vært behandler ved klinikens Skjermet Enhet for gravide på tvang. Hun er prosjektleder og har arbeidet med tidlig intervensjonssatsingen Tigris siden oppstart i 2006.

